

УДК 323/324:343.341

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.78>**М. А. Данилевський**

Суддя Тернівського районного суду
міста Кривого Рогу Дніпропетровської області,
кандидат юридичних наук
ORCID 0000-0002-0692-1172
mmaksbabaparaska@gmail.com

УЧАСТЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ДОКУМЕНТУВАННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У даній статті проаналізовано роль інститутів громадянського суспільства в умовах кризових ситуацій, особливу увагу приділено їхній участі у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів. Визначено, що громадянське суспільство, ґрунтуючись на засадах первинності та пріоритету відносно держави, охоплює всі сфери суспільного життя. Підкреслено, що в кризових умовах, таких як збройні конфлікти, громадянське суспільство стає ключовим актором, здатним пом'якшити негативні наслідки кризових явищ, забезпечити підтримку населенню та сприяти відновленню у посткризовий період. Розглянуто багатоаспектну роль громадянського суспільства в умовах воєнних конфліктів, включаючи мобілізацію ресурсів, надання гуманітарної допомоги, підтримку соціальної стабільності, участь у відновленні інфраструктури, надання психологічної допомоги, захист прав людини та впровадження реформ. Наголошено, що ефективність цієї ролі залежить від рівня розвитку громадянського суспільства, його організаційної спроможності, відносин з державою та наявності необхідних ресурсів. Детально описано структуру інститутів громадянського суспільства. Окрему увагу приділено ролі громадянського суспільства в умовах повномасштабної війни в Україні, зокрема, підкреслено, що інститути громадянського суспільства активно залучаються до документування воєнних злочинів, збирання свідчень, аналізу даних та співпраці з міжнародними організаціями з метою забезпечення доказової бази для майбутніх судових процесів. Наведено конкретні приклади діяльності українських інститутів громадянського суспільства у контексті війни, такі як робота Харківської правозахисної групи, Української Гельсінської спілки з прав людини, Центру громадянських свобод, Фонду Сергія Притули, фонду «Повернись живим», ГО «КримSOS» та інших. Розглянуто правові засади участі інститутів громадянського суспільства у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів, що включають норми Конституції та законодавства України, а також міжнародно-правові акти, такі як Статут Міжнародного кримінального суду та Женевські конвенції. Проаналізовано напрями співпраці між Міжнародним кримінальним судом та інститутами громадянського суспільства, включаючи обмін інформацією, встановлення зв'язку з потерпілими та свідками, участь у зміцненні інституційного розвитку МКС та сприяння розслідуванням на національному рівні. Систематизовано основні функції, які виконують інститути громадянського суспільства у сфері документування та розслідування воєнних злочинів: первинне документування, верифікація інформації, підтримка потерпілих та свідків, аналіз та контекстуалізація злочинів, підвищення обізнаності громадськості, співпраця з міжнародними судами та навчання місцевих активістів. Наведено конкретні приклади діяльності різних організацій за кожним з визначених напрямів, що ілюструють їхній внесок у забезпечення справедливості та захисту прав постраждалих від воєнних злочинів.

Ключові слова: громадянське суспільство, кризова ситуація, воєнні злочини, інститути громадянського суспільства, права людини, Міжнародний кримінальний суд, співпраця з міжнародними інституціями, міжнародне гуманітарне право.

Постановка проблеми. Кризові ситуації, будь то природні катастрофи, соціальні заворушення, економічні спади чи збройні конфлікти, випробовують на міцність не лише державні інститути, але й суспільство в цілому. В таких умовах громадянське суспільство виступає ключовим актором, здатним пом'якшити наслідки кризи, забезпечити підтримку населенню та сприяти відновленню у посткризові періоди. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у мобілізації ресурсів та наданні допомоги, оскільки волонтерські організації, благодійні фонди та місцеві громади швидко реагують на кризу, забезпечуючи постраждалих необхідними ресурсами, а громадянські ініціативи часто діють більш оперативно та ефективно, ніж бюрократичні державні структури. Також, громадянське суспільство сприяє підтримці соціальної стабільності, оскільки вони відіграють важливу роль у поширенні достовірної інформації, сприянні діалогу між різними групами населення та зниженні рівня тривожності в суспільстві, виступають посередниками між владою і громадянами, забезпечуючи зворотний зв'язок та сприяючи прийняттю зважених рішень. Громадянське суспільство бере участь у процесах відновлення та відбудови інфраструктури, наданню психологічної підтримки постраждалим, захисту прав людини та впровадженню реформ, спрямованих на запобігання майбутнім кризам. Роль громадянського суспільства в кризових ситуаціях не є автоматичною чи однозначною, її ефективність залежить від ряду факторів, включаючи рівень розвитку громадянського суспільства в країні, його організаційну спроможність, відносини з державою, наявність ресурсів та ін.

Отже, дослідження даної проблеми є важливим, оскільки інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів, забезпечуючи тим самим основу для правосуддя і захисту прав постраждалих.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження ролі громадянського суспільства, особливо в кризових ситуаціях, таких як збройні конфлікти, ґрунтується на теоретичних засадах, де громадянське суспільство розглядається як первинне та пріо-

ритетне відносно держави (А.В.Грамчук), а його здатність пом'якшувати наслідки криз та забезпечувати підтримку населенню є предметом активного наукового інтересу. У контексті російсько-української війни, значна увага приділяється участі інститутів громадянського суспільства у документуванні воєнних злочинів, що підкреслюється дослідженнями, які фіксують переорієнтацію діяльності правозахисних організацій у цьому напрямку (М.О.Яцина). У процесі дослідження застосовувався комплексний підхід, що включав аналіз чинних нормативно-правових актів, матеріалів, розміщених на офіційних веб-ресурсах громадських організацій, а також інших релевантних джерел інформації.

Мета статті полягає у визначенні ролі і функції інститутів громадянського суспільства у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів в умовах збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Як зауважує А.В. Грамчук теорія громадянського суспільства ґрунтується на ідеї первинності громадянського суспільства відносно держави та його пріоритеті над державою у процесі взаємодії, оскільки воно охоплює всі сфери суспільного життя, захищає інтереси громадян за допомогою об'єднань, які вільно створюються та базуються на громадській ініціативі і добровільності діяльності, має власні інститути, підзвітні громадянам, не використовує репресивний апарат, а впливає на державу політичними й ідеологічними засобами [1].

На теоретичному рівні до інститутів громадянського суспільства загалом відносяться різноманітні добровільні об'єднання, організації та мережі, які діють незалежно від держави, маючи на меті артикуляцію, представлення та захист інтересів громадян, а також сприяють їхній участі у суспільному житті. До інститутів громадянського суспільства відносяться: неурядові організації/некомерційні організації (формально зареєстровані або неформальні об'єднання громадян, створені для досягнення соціальних, культурних, освітніх, екологічних, правозахисних та інших некомерційних цілей, не мають на меті

отримання прибутку і діють незалежно від державного контролю); громадські організації (об'єднання фізичних осіб для спільної реалізації своїх прав та свобод, задоволення законних економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших спільних інтересів); професійні спілки та асоціації (об'єднання осіб, пов'язаних спільною професійною діяльністю, для захисту їхніх трудових, соціально-економічних та професійних прав та інтересів); релігійні організації (добровільні об'єднання громадян, створені з метою задоволення їхніх релігійних потреб, здійснення релігійної діяльності та поширення віровчення); засоби масової інформації (незалежні та плюралістичні медіа відіграють важливу роль у громадянському суспільстві, забезпечуючи громадян інформацією, сприяючи публічному обговоренню та контролюючи діяльність влади); недержавні освітні та наукові установи (незалежні університети, дослідницькі центри, аналітичні центри (think tanks), які займаються поширенням знань, аналізом суспільних проблем та розробкою рекомендацій); культурні та мистецькі об'єднання (організації, що сприяють розвитку культури, мистецтва, збереженню культурної спадщини та залученню громадян до культурного життя); недержавні спортивні організації (клуби, федерації, асоціації, що сприяють розвитку спорту та фізичної культури); благодійні організації та фонди; інтернет-спільноти та онлайн-рухи (добровільні об'єднання громадян в онлайн-просторі, які мають спільні інтереси та можуть координувати свої дії для досягнення певних цілей) [2].

В умовах повномасштабної війни роль інститутів громадянського суспільства в Україні стала ще більш критичною, оскільки вони оперативно реагують на гуманітарні потреби, підтримують армію та цивільне населення, а також відіграють важливу роль у збереженні соціальної згуртованості та стійкості суспільства. Особливо значущою є роль громадянського суспільства під час російсько-української війни, оскільки окрім зауважених вище напрямів діяльності інститути громадянського суспільства активно залучаються до фіксації та документування воєнних злочинів російських військових,

збиранні свідчень очевидців, фото- та відеоматеріали, аналізу відкриті джерела та співпраці з міжнародними організаціями для забезпечення доказової бази для майбутніх судових процесів. Зокрема, як зауважує М.О. Яцина «Саме тут громадянське суспільство стало, певною мірою закономірною опорою для держави в цілому, та несподіваною для правоохоронних органів, адже багато громадських інституцій, з початком повномасштабного вторгнення, насамперед, правозахисних організацій змінили свій фокус діяльності у бік війни» [3, с. 312].

Наразі, серед реальних кейсів діяльності українських інститутів громадянського суспільства особливо в контексті війни можна виділити наступні:

- Харківська правозахисна група (ХПГ) постійно документує випадки порушень прав людини на окупованих територіях та в зонах бойових дій, включаючи незаконні затримання, тортури, насильницькі зникнення;

- Українська Гельсінська спілка з прав людини надає безкоштовну юридичну допомогу жертвам російської агресії, внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям та їхнім родинам у питаннях отримання компенсацій, оскарження незаконних рішень тощо;

- Центр громадянських свобод активно лобіює прийняття законодавства, спрямованого на захист прав внутрішньо переміщених осіб, полонених та інших вразливих категорій населення, постраждалих від війни;

- Фонд Сергія Притули та фонд «Повернись живим» є одними з найвідоміших прикладів волонтерських організацій, які збирають кошти та закуповують для військових необхідне обладнання, медикаменти, транспортні засоби. Також численні місцеві волонтерські ініціативи забезпечують продуктами харчування, одягом та предметами першої необхідності військових та цивільних, які опинилися в складних умовах;

- організації, такі як «Станція Харків» та численні місцеві центри підтримки, надають прихисток, харчування, юридичну та психологічну допомогу внутрішньо переміщеним особам;

– організації, такі як «Жінки із сталі», «Побратими» та інші ініціативи, надають психологічну допомогу ветеранам, військовослужбовцям та їхнім родинам, допомагаючи їм подолати наслідки травматичного досвіду, сприяють поверненню військовополонених, здійснюють тиск на владу та міжнародну спільноту.

Про значення інститутів громадянського суспільства в сфері документування та розслідування воєнних злочинів свідчить той факт, що у 2022 р. українська ГО «Центр громадянських свобод» було присуджено Нобелівську премію миру, яка стала першою правозахисною організацією, яка у 2014 р. відправила власні мобільні групи для документування воєнних злочинів російських військових у АР Криму, у Донецькій та Луганській областях, а з початку повномасштабного вторгнення – на території ведення бойових дій, деокупованих та тимчасово окупованих територіях України, а також здійснював адвокацію та промоцію Міжнародного кримінального суду в Україні [4].

Правовою основою участі інститутів громадянського суспільства у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів складають норми Конституції України, КК України, КПК України, Законів України «Про громадські об'єднання», «Про волонтерську діяльність» та міжнародно-правові акти (зокрема, Статут Міжнародного кримінального суду, Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. та Додаткові протоколи до них, Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень та ін.). Так, п. 2 ст. 5 Статуту Міжнародного кримінального суду визначає, що «Прокурор аналізує серйозність отриманої інформації. Із цією метою він або вона може запитувати додаткову інформацію від держав, органів Організації Об'єднаних Націй, міжурядових чи неурядових організацій або з інших достовірних джерел, які він або вона вважає належними, та може отримувати письмові або усні показання в місці перебування Суду» [5]. Зокрема, Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) спільно із Євроюстом розробили «Рекомендації для організацій громадянського суспільства щодо

документування міжнародних злочинів та порушень прав людини для цілей підзвітності», які мають на меті надати інституціям громадянського суспільства вказівки щодо збору та обробки інформації, яка може бути використана для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини охоплюючи питання безпеки, етичних стандартів, збору та збереження доказів. Загалом, співпраця МКС із інституціям громадянського суспільства здійснюється за наступними напрямками: 1) співпраця та обмін інформацією, оскільки МКС заохочує інституції громадянського суспільства до обміну інформацією та аналізом, що стосуються міжнародних злочинів і порушень прав людини, останні відіграють важливу роль у зборі інформації, яка може бути втрачена, а також у перевірці та аналізі інформації, включаючи документальну і електронну інформацію та онлайн-матеріали; 2) інституції громадянського суспільства часто встановлюють зв'язок між МКС та потерпілими, постраждалими громадами і свідками, допомагаючи МКС у встановленні контактів, отриманні свідчень та забезпеченні участі потерпілих у судових процесах; 3) інституції громадянського суспільства можуть також брати участь у зміцненні інституційного розвитку МКС, його політики та практики шляхом надання експертної допомоги, аналізі політики та адвокації; 4) МКС прагне співпрацювати з національними органами влади та інституціями громадянського суспільства для сприяння розслідуванню та судовому переслідуванню міжнародних злочинів на національному рівні (в т.ч. воєнних злочинів), що передбачає надання підтримки національним судам і органам прокуратури, а також обмін інформацією та досвідом [6].

Інститути громадянського суспільства у сфері документування та розслідування воєнних злочинів можуть виконувати наступні функції:

1. Здійснюють первинне документування воєнних злочинів, оскільки інститути громадянського суспільства часто є першими, хто фіксує інформацію про воєнні злочини безпосередньо на місцях подій, збираючи свідчення потерпілих, очевидців, фото- та відеоматеріали, документи та інші реле-

вантні дані, систематизуючи і зберігаючи інформацію. Наприклад, організація Truth Hounds з перших днів повномасштабного вторгнення розпочала збір свідчень очевидців та потерпілих у звільнених містах та селах Київської, Чернігівської і Сумської областей. Мобільні групи організації виїжджали на місця подій, фіксували руйнування, опитували місцевих жителів, фотографували та відеографували наслідки обстрілів і окупації, зібрані свідчення та матеріали були систематизовані в бази даних і звіти [7].

2. Верифікують інформацію проводячи власну перевірку зібраних даних для забезпечення їхньої достовірності та надійності. Наприклад, Проєкт «Слідство.Інфо», відомий своїми журналістськими розслідуваннями, проводить власну верифікацію відео- та фотоматеріалів, що з'являлися в соціальних мережах і медіа, які документували воєнні злочини, журналісти аналізували метадані, порівнювали зображення з супутниковими знімками, спілкувалися з експертами для підтвердження автентичності та контексту подій [8].

3. Надають підтримку потерпілим та свідкам, зокрема, інститути громадянського суспільства можуть мати кращий доступ до потерпілих і свідків, особливо на ранніх етапах після скоєння воєнних злочинів з метою збору свідчень. В т.ч. інститути громадянського суспільства надають первинну психологічну допомогу та направляють потерпілих до спеціалізованих служб, також, можуть інформувати потерпілих про їхні права і можливості отримання правової допомоги та відшкодування. Наприклад, ГО «КримSOS» з початку окупації Криму, а потім і після повномасштабного вторгнення, надає комплексну підтримку потерпілим від російської агресії, включаючи внутрішньо переміщених осіб та тих, хто пережив окупацію. Організація надає юридичні консультації щодо отримання компенсацій, документують свідчення про воєнні злочини та порушення прав людини, а також забезпечують психологічну підтримку через мережу психологів [9].

4. Здійснюють аналіз та контекстуалізацію воєнних злочинів, шляхом дослідження великих обсягів даних для виявлення системних порушень і закономірностей

у скоєнні воєнних злочинів, надають правовий, політичний, соціальний та історичний контекст для розуміння причин та обставин скоєння воєнних злочинів. Наприклад, Аналітичний центр Український інститут майбутнього (UIF) публікує аналітичні матеріали, в яких досліджує системні порушення міжнародного гуманітарного права з боку російських військ, виявляє закономірності у їхніх діях та надає політичний контекст для розуміння причин і цілей цих злочинів [10].

5. Підвищують обізнаність громадськості про воєнні злочини та їхні наслідки через звіти, публікації і медійні кампанії. Наприклад, медійна ініціатива «Медійна ініціатива за права людини» регулярно публікує звіти, статті та проводить пресконференції, інформуючи українську та міжнародну громадськість про виявлені воєнні злочини, порушення прав людини на окупованих територіях і потреби постраждалих [11].

6. Співпраця з міжнародними судами та трибуналами, зокрема інститути громадянського суспільства можуть надавати зібрану ними інформацію та аналіз міжнародним судам, таким як МКС, співпрацювати з їхніми слідчими органами. Наприклад, Українські правозахисні організації, такі як Центр громадянських свобод, Truth Hounds, Українська Гельсінська спілка з прав людини, регулярно передають зібрані ними докази та аналітичні матеріали до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду та надають свідчення в рамках розслідувань.

7. Проведення навчання та здійснення підтримки місцевих активістів, зокрема, міжнародні інститути громадянського суспільства часто навчають та підтримують національні інститути громадянського суспільства у сфері документування воєнних злочинів, в т.ч. розробляють та поширюють методологію документування і розслідування воєнних злочинів. Наприклад, Міжнародна організація International Center for Transitional Justice проводить тренінги для українських правозахисників, журналістів та представників місцевої влади з питань документування воєнних злочинів, збору свідчень, забезпечення безпеки та застосування міжнародних стандартів доказування [12].

Висновки. Громадянське суспільство є важливим елементом реагування на кризові ситуації, особливо під час збройних конфліктів, оскільки воно бере на себе функції мобілізації ресурсів, надання допомоги постраждалим, підтримки соціальної стабільності та документування воєнних злочинів. Існує широкий спектр організацій, що належать до громадянського суспільства, включаючи НУО, ГО, професійні спілки, релігійні організації, ЗМІ, освітні установи, культурні об'єднання, благодійні фонди та ін. Діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері документування воєнних злочинів має правову основу в національному та міжнародному праві, включаючи Конституцію і закони України, а також Статут МКС та Женевські конвенції. Інститути громадянського суспільства відіграють значну роль у фіксації та розслідуванні воєнних злочинів, збираючи докази, свідчення та співпрацюючи з міжнародними організаціями. Співпраця між інститутами громадянського суспільства та міжнародними судовими інстанціями є важливою для забезпечення правосуддя, оскільки громадянське суспільство надає інформацію, сприяє встановленню контактів з потерпілими та бере участь у зміцненні інституційного розвитку цих органів. Інститути громадянського суспільства виконують ряд важливих функцій у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів, включаючи первинне документування, верифікацію інформації, підтримку потерпілих, аналіз воєнних злочинів, підвищення обізнаності громадськості, співпрацю з міжнародними судами та навчання місцевих активістів.

Список використаних джерел:

1. Грамчук А.В. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеська нац. юрид. акад. Одеса, 2001. 20 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ab457a7-401e-4067-b18c-d10600e509dc/content> (дата звернення: 15.04.2025)
2. Менджул М.В. Види громадських організацій України. *Часопис Київського університету права в Україні*. 2009/1. С. 184-188. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24314/35-Mendjul.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.04.2025)
3. Яцина М.О. Роль інститутів громадянського суспільства у боротьбі з наслідками агресії РФ проти України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. Ужгород. № 6. С.311-314. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/61159/1/273926-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-631264-1-10-20230214.pdf> (дата звернення: 05.04.2025)
4. Що таке Центр громадянських свобод? Center for Civil Liberties. URL: <https://ccl.org.ua/history/> (дата звернення: 21.04.2025)
5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: ООН від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.03.2025)
6. Documenting international crimes and human rights violations for accountability purposes: Guidelines for civil society organizations. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/documenting-international-crimes-and-human-rights-violations-accountability-purposes> (дата звернення: 14.04.2025)
7. Truth Hounds. URL: <https://truth-hounds.org/> (дата звернення: 01.04.2025)
8. Проєкт «Слідство.Інфо». URL: <https://www.slidstvo.info/> (дата звернення: 15.04.2025)
9. КримSOS. URL: <https://krymsos.com/> (дата звернення: 18.04.2025)
10. Аналітичний центр Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/> (дата звернення: 21.04.2025)
11. Медійна ініціатива «Медійна ініціатива за права людини». URL: <https://mipl.org.ua/> (дата звернення: 05.04.2025)
12. International Center for Transitional Justice. URL: <https://www.ictj.org/> (дата звернення: 12.04.2025)

Danylevskyi M. A. Participation of civil society institutions in documenting and investigating war crimes

This article analyzes the role of civil society institutions in crisis situations, with particular attention paid to their participation in documenting and investigating war crimes. It is determined that civil society, based on the principles of primacy and priority in relation to the state, encompasses all spheres of public life. It is emphasized that in crisis conditions, such as armed conflicts, civil society becomes a key actor capable of mitigating the negative consequences of crisis phenomena, providing support to the population, and contributing to recovery in the post-crisis period. The multifaceted role of civil society in the context of military conflicts is considered, including the mobilization of resources, the provision of humanitarian aid, the support of social stability, participation in infrastructure restoration, the provision of psychological assistance, the protection of human rights, and the implementation of reforms. It is emphasized that the effectiveness of this role depends on the level of development of civil society, its organizational capacity, relations with the state, and the availability of necessary resources. The structure of civil society institutions is described in detail. Special attention is paid to the role of civil society in the context of the full-scale war in Ukraine, in particular, it is emphasized that civil society institutions are actively involved in documenting war crimes, collecting testimonies, analyzing data, and cooperating with international organizations to ensure an evidentiary base for future legal proceedings. Concrete examples of the activities of Ukrainian civil society institutions in the context of the war are provided, such as the work of the Kharkiv Human Rights Protection Group, the Ukrainian Helsinki Human Rights Union, the Center for Civil Liberties, the Serhiy Prytula Charity Foundation, the «Come Back Alive» Charitable Foundation, the NGO «CrimeaSOS», and others. The legal framework for the participation of civil society institutions in documenting and investigating war crimes is considered, including the norms of the Constitution and legislation of Ukraine, as well as international legal acts such as the Rome Statute of the International Criminal Court and the Geneva Conventions. The directions of cooperation between the International Criminal Court and civil society institutions are analyzed, including the exchange of information, the establishment of contact with victims and witnesses, participation in strengthening the institutional development of the ICC, and facilitating investigations at the national level. The main functions performed by civil society institutions in the field of documenting and investigating war crimes are systematized: primary documentation, information verification, support for victims and witnesses, analysis and contextualization of crimes, raising public awareness, cooperation with international courts, and training of local activists. Concrete examples of the activities of various organizations in each of the identified areas are provided, illustrating their contribution to ensuring justice and protecting the rights of victims of war crimes.

Key words: civil society, crisis situation, war crimes, civil society institutions, human rights, International Criminal Court, cooperation with international institutions, international humanitarian law.